บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐

ปรีดี พิศภูมิวิถี*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาทของภาษาฝรั่งเศสที่ปรากฏในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ ซึ่งเป็นปีที่ชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในอยุธยาเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนา กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นปีก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย และนับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศ จากการศึกษาพบว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสนับแต่แรกเริ่มคือเป็นภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่คริสต์-ศาสนา เพราะปรากฏคำศัพท์ที่เกี่ยวกับศาสนาจำนวนหนึ่ง จากนั้นจะเป็นบทบาทด้านการค้าและด้านการทูต ตามลำดับ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และในช่วงหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-เกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ภาษาฝรั่งเศสได้เปิดสอนในโรงเรียนของชาวต่างชาติในกรุงเทพฯ และขยายสู่โรงเรียนมัธยม และในมหาวิทยาลัยในที่สุด ทั้งนี้เมื่อมีการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยให้เข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี เพราะมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมสัมมนา การให้ทุนแก่ครูและนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

RÉSUMÉ

Cette recherche a pour but d'étudier le rôle de la langue française parue en Thaïlande à partir de 1662 à 1977, marquant l'arrivée des Français dans le royaume de Siam et la fondation de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français. Il est à noter que cet établissement est comme un point de changement de l'enseignement de la langue française en Thaïlande. D'après notre travail, la langue française était une des langues importantes pour la propagation, le commerce, la diplomatie dont certains nombres de vocabulaires le témoignent bien. Ensuite, le rôle et l'importance de la langue française se changent selon leurs contextes historiques et sociaux. La réforme administrative sous le règne du roi Rama V demande que le français se pénètre dans le système éducatif de diverses écoles et universités. C'est en 1977 que le rôle de la langue française se fixe pour la promotion de l'enseignement de la langue française en Thaïlande grâce à la fondation de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français qui donne plus d'activités académiques et culturels aux enseignants thaïlandais.

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในภาษาต่างประเทศที่ได้รับความนิยมในการเรียนการสอนในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลานาน ความสำคัญของภาษาประการหนึ่งคือ เป็นภาษาสากลที่ได้รับการยอมรับในสังคมโลกในบริบททาง

* สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จ.ชลบุรี

ด้านการทูต การกฎหมาย การพาณิชย์ ดังที่ปรากฏว่าภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในหลายภาษาหลักขององค์การสหประชาชาติรวมทั้งในอีกหลายองค์กรระดับสากล (Sumita Baffie, 2550) ในประเทศไทย ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาต่างประเทศที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เพราะประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสมีความสัมพันธ์อันดีมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๙๙–พ.ศ. ๒๒๓๑) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าบรรดาบาทหลวงชาวคริสต์ได้เดินทางมาถึงอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส นับจากนั้นต่อมาชาวฝรั่งเศสจำนวนมากก็ได้เดินทางมาค้าขาย เจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต และสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓) จนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่าง ๒ ประเทศ อันนำไปสู่ความคุ้นเคยภาษาฝรั่งเศสดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ในบริบทด้านการศาสนา พบว่านับแต่แรกที่ชาวคริสต์ได้เดินทางเข้ามาในสยาม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนานั้น เกิดขึ้นก่อนการเดินทางเข้ามาของชาวฝรั่งเศสกว่า ๑๐๐ ปี แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าการเผยแผ่ศาสนานี้ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก แม้ว่าจะมีชุมชนชาวต่างชาติที่อยุธยาอยู่เป็นจำนวนหนึ่งแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตามที่อยุธยาก็ยังมีชุมชนชาวฝรั่งเศสที่มีโบสถ์คริสต์ศาสนาตั้งอยู่ด้วย

ส่วนในบริบททางด้านการค้าและการพาณิชย์นั้น พบว่าชาวฝรั่งเศสได้เริ่มเปิดบริษัทการค้าของตนหลังจากที่ได้เริ่มเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามแล้ว และมีสนธิสัญญาหลายฉบับที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสและภาษาไทย

นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมการเข้ามาของชาวฝรั่งเศสก็คือการแพร่หลายของภาษาฝรั่งเศสในดินแดนไทย และอาจเป็นไปได้ว่าภาษาฝรั่งเศสเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมไทยมาแต่สมัยอยุธยา และขุนนางชาวสยามก็อาจจะคุ้นเคยกับภาษาฝรั่งเศสดีพอสมควรแล้ว เพราะการติดต่อทางการทูตและทางการค้ากับฝรั่งเศสก็ย่อมจะต้องใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง บทบาทของภาษาฝรั่งเศสจึงเปลี่ยนแปลงไปและอาจเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการศึกษาของสยาม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงมีชุมชนชาวฝรั่งเศสต่างๆ ตั้งกระจัดกระจายในประเทศไทย และยังคงดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและทางการค้าอย่างต่อเนื่อง มีการตั้งสถานกงสุลฝรั่งเศสขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ นอกจากนี้ที่สำคัญคือการตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกโดยมีครูชาวฝรั่งเศสเข้ามาสอนหนังสือ จึงทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศมากขึ้น ต่อมาเมื่อชาวฝรั่งเศสเดินทางมาในประเทศไทยมากขึ้นประกอบกับมีวัตถุประสงค์เฉพาะมากขึ้น เช่น การติดต่อธุรกิจการค้า การโรงแรม หรือการราชการต่างๆ ก็ยิ่งทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างชาติลำดับที่ ๒ ที่มีการเรียนการสอนในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามอาจสังเกตได้ว่าการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศ มุ่งเน้นที่การศึกษาภาษาในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จึงมีการศึกษาวรรณคดีฝรั่งเศส ไวยากรณ์

ฝรั่งเศส ฯลฯ เพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับชาวฝรั่งเศสได้ (อนงนาฏ เถกิงวิทย์, ๒๕๓๑) ปัจจุบันมีนักเรียนที่เรียนภาษาฝรั่งเศสทั้งหมดราว ๔๘,๐๐๐ คน (วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐) มหาวิทยาลัยต่างๆ ของประเทศไทยจึงจัดหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสขึ้นอย่างหลากหลายตามแต่ความชำนาญของอาจารย์ภาษาฝรั่งเศสนั้นๆ เช่น ภาษาฝรั่งเศสด้านกฎหมาย ด้านการท่องเที่ยว (Sodcheun Chaiprasatra, 2550) ด้านธุรกิจการโรงแรม ด้านเลขานุการ (สุปาณี เศาภายน และคณะ, ๒๕๒๔) และด้านการแปล (จินตนา ดำรงค์เลิศ และคณะ, ๒๕๓๔) หรือมีการจัดสร้างแบบทดสอบมาตรฐานจัดระดับความรู้ภาษาฝรั่งเศสสำหรับนักศึกษาภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งศาสตราจารย์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และคณาจารย์จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยความร่วมมือของสำนักทดสอบมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร เพื่อใช้เป็นเครื่องทดสอบวัดระดับความรู้ภาษาฝรั่งเศสของนักเรียนในระดับอุดมศึกษา (วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑ : ๑–๒๐)

อย่างไรก็ดี ยังไม่มีงานวิจัยใดที่อธิบายถึงบทบาทของวัฒนธรรมภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนับแต่แรกเริ่มว่าได้มีบทบาทอย่างไร และมีวิวัฒนาการอย่างไรจนปัจจุบันที่ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นภาษาต่างประเทศที่ ๒ ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของประเทศ ในขณะเดียวกันหนังสือที่ว่าด้วยประวัติความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสและไทยก็มีจุดประสงค์หลักที่การอธิบายลักษณะความสัมพันธ์อย่างกว้างๆ โดยที่มิได้มุ่งไปที่ภาษาฝรั่งเศสว่ามีความสำคัญและมีบทบาทอย่างไร

งานวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการบูรณาการองค์ความรู้เชิงมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยจะอธิบายบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยในบริบทต่างๆ ตามลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย ตลอดจนเห็นความสำคัญของภาษาฝรั่งเศสจนกระทั่งเกิดการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างยิ่ง เพราะบทบาทของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยมีส่วนช่วยในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยและทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาสำคัญในการศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติการเข้ามาของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

๒. เพื่อศึกษาบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยในบริบทต่างๆ ทางประวัติศาสตร์

๓. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยก่อนการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๒๐

๓. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารจากห้องสมุดต่างๆ พบว่ามีงานวิจัยเพียงเล่มเดียวที่ได้ศึกษาเรื่อง

สถานภาพการศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย คือ งานวิจัยของวารุณี ปัทมะสังข์ เรื่อง "สถานภาพการศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย: บรรณนิทัศน์สังเขป" อันเป็นงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีสาระคือการเก็บรวบรวมวิทยานิพนธ์และบทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ไว้ และสรุปเป็นบรรณนิทัศน์สังเขปของเอกสารเหล่านั้น (วารุณี ปัทมะสังข์, ๒๕๓๔)

ธิดา บุญธรรม (Thida Boontharm, 1976) เสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่องประวัติการศึกษาในประเทศไทย โดยได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการเรียนการสอนในประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนและไม่มีแบบเรียนที่เป็นระบบ แต่เมื่อประเทศสยามได้รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาก็ได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากในพระราชวังออกไปสู่ประชาชนมากขึ้น โดยมีโรงเรียนเปิดขึ้นหลายแห่ง และแสดงให้เห็นว่าบทบาทของมิชชันนารีตะวันตกที่เข้ามาในกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ขึ้นเช่นกัน

ส่วนในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ระหว่างไทย–ฝรั่งเศสและที่เกี่ยวกับการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนั้นมีงานเขียนหลายเล่ม ดังเช่น

พลับพลึง มูลศิลป์ (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓) นำเสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทย–ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของ ๒ ประเทศโดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยและต่างประเทศในการอธิบายที่มาของความสัมพันธ์ด้านการศาสนา การค้า การทูต

Bernard Wirth (Bernard Wirth, 1988) เสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่องการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสยามของคณะมิสซังต่างประเทศกรุงปารีสเฉพาะมุมมองด้านการศึกษา เป็นการวิเคราะห์ลักษณะการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ที่คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสได้ทดลองใช้ในอยุธยา

มานพ ถนอมศรี (มานพ ถนอมศรี, ๒๕๓๕) เรื่องราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม เป็นการอธิบายประวัติของบาทหลวงฝรั่งเศสที่สำคัญทั้งในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เช่น บาทหลวงตาชาร์ด บาทหลวงเดอ ชัวซีย์ ฯลฯ

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสถานภาพความรู้ด้านฝรั่งเศสศึกษาในประเทศไทยนั้น เป็นงานวิจัยของกรรณิกา จรรย์แสง และคณาจารย์จากภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งได้รวบรวมหนังสือ บทความ งานวิจัยของการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทย–ฝรั่งเศส ด้านปรัชญา ด้านวรรณคดี ด้านภาษาศาสตร์ ซึ่งสรุปได้ว่าในประเทศไทยมีการใช้ภาษาฝรั่งเศสในการศึกษาด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะมีการแปลเอกสารภาษาฝรั่งเศสออกเป็นภาษาไทยในประชุมพงศาวดารภาคต่างๆ ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา จากนั้นภาษาฝรั่งเศสจึงมีบทบาทในด้านการเรียนการสอนมากขึ้น (กรรณิกา จรรย์แสง และคณะ, ๒๕๔๖)

ตัวอย่างการศึกษาต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ายังไม่ครอบคลุมภาพรวมของบทบาทภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย การศึกษาส่วนใหญ่เป็นเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะประเด็น

ความสนใจของผู้เขียน จึงทำให้การรับรู้ข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวกับภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนับแต่เมื่อเริ่มมีสัมพันธไมตรีจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ยังไม่ครบถ้วน

๔. สมมุติฐานของการวิจัย

บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีความแตกต่างกันไปตามยุคสมัยที่สถานภาพของชาวฝรั่งเศสในประเทศไทยได้ดำเนินกิจกรรมของตน และการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นจุดเปลี่ยนแปลงของการส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยให้เข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้น

๕. ขอบเขตของการวิจัย

๑. ด้านเนื้อหา ครอบคลุมเนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์นับแต่ที่ชาวฝรั่งเศสกลุ่มแรกได้เดินทางเข้ามาถึงอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) โดยศึกษาในบริบททางประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น การศาสนา การทูตและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ การค้า การศึกษา

๒. ด้านเวลา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) เมื่อชาวฝรั่งเศสได้เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยา และงานวิจัยจะจำกัดเวลาสิ้นสุดใน พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

๓. ด้านพื้นที่ การศึกษาเอกสารชั้นต้น เช่น บันทึกของชาวฝรั่งเศส รายงานการค้า สนธิสัญญา ตลอดจนเอกสารชั้นรองอื่นๆ เช่น รายงานการวิจัย บทความ เอกสารประกอบการสัมมนา เอกสารรายงานประจำปีของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ฯลฯ

๖. ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. การทับศัพท์ชื่อภาษาฝรั่งเศสจะใช้ระบบราชบัณฑิตยสถานเป็นเกณฑ์

๒. ในงานวิจัยนี้จะใช้ปีพุทธศักราชเป็นหลัก แต่อาจใส่ปีคริสต์ศักราชไว้ในวงเล็บในกรณีที่เห็นว่าสำคัญ

๗. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) คือ การเก็บรวมรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารต่างๆ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยมีการแสดงตารางรายละเอียดและตารางภาพประกอบ เพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากขึ้น

๘. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ประโยชน์ในเชิงวิชาการด้านมนุษย-ศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑.๑ สร้างองค์ความรู้ด้านประวัติความเป็นมาของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย

๑.๒ สร้างองค์ความรู้ด้านบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยในบริบทต่างๆ ทางประวัติศาสตร์

๒. ประโยชน์ต่อสังคม

๒.๑ ตระหนักในความสำคัญของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย

๒.๒ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยให้แพร่หลายมากขึ้น

๒.๓ สร้างความเข้าใจอันดีและเห็นคุณค่าของภาษาต่างประเทศอื่นๆ ในสังคมไทย

บทสรุป

จากความร่วมมือในระดับทวิภาคีระหว่างหน่วยงานต่างๆ แสดงให้เห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นเครื่องมือสากลและเป็นสื่อกลางในการติดต่อประสานงานระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศสมากขึ้นกว่าเดิม เพราะในช่วงแรกของการรับความร่วมมือจากต่างประเทศนั้นจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก ยิ่งไปกว่านั้น หลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของ "การรับรู้เรื่องภาษาฝรั่งเศส" (French Language Perception) มากขึ้น คือ

ประการแรก ภาษาฝรั่งเศสมิได้มีสถานะเป็นภาษาที่ยากหรือมีการจำกัดวงผู้ที่ใช้อีกต่อไป เพราะมีผู้ที่สนใจเรียนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น และทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างประเทศที่ ๒ ที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาเลือกที่จะเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม สิ่งที่กำหนดว่าภาษาฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนก็คือ การก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ และกำหนดให้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในภาษาหลักในระดับสากล

ประการที่สอง ภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีความแพร่หลายมากขึ้น เพราะความร่วมมือแบบทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสย่อมจะนำมาซึ่งความต้องการบุคลากรที่มีความสามารถในการใช้ภาษาฝรั่งเศสในระดับดีพอใช้ เพื่อใช้ติดต่อสื่อสารกับชาวฝรั่งเศสที่มาประจำตามหน่วยงานต่างๆ ของประเทศ ด้วยเหตุดังนั้นในช่วงระยะเวลา ๒ ทศวรรษก่อนการตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยจึงเป็นการสะท้อนความต้องการบุคลากรที่รู้ภาษาฝรั่งเศสที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนจากการศึกษาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส เช่นที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่เน้นทักษะการสื่อสาร เช่นที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้เริ่มเปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เพื่อให้นักศึกษาคณะอื่นสามารถลงทะเบียนเรียนได้ในฐานะภาษาต่างประเทศอีกภาษาหนึ่ง (ศิลปศาสตร์ ๓๐ ปีฯ, ๒๕๓๕ : ๑๒๕–๑๒๖)

ประการที่สาม บทบาทของภาษาฝรั่งเศสด้านการศาสนา มีแนวโน้มที่จะลดลง จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มเท่านั้น จะเห็นได้จากบทบาทขององค์การทางศาสนาคริสต์ในประเทศไทยมิได้มีกิจกรรมส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสหรือตอบสนองต่อความต้องการภาษาฝรั่งเศสขึ้น เช่น คณะมิสซังต่างประเทศกรุงปารีสประจำประเทศไทยได้เปิดที่ทำการของสำนักมิสซังที่ถนนสีลม ตรงข้ามวัดพระศรีมหาอุมาเทวี และใช้เป็นห้องสมุดหรือสถานที่ประชุมของบรรดามิชชันนารีฝรั่งเศส แต่ก็มิได้มีกิจกรรมทางด้านภาษาฝรั่งเศสมากนัก แต่ในทางกลับกัน การค้าการลงทุนและการอุตสาหกรรมระหว่างฝรั่งเศสกับประเทศไทยกลับมีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สี่ ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างประเทศสำหรับนักเรียนที่เลือกเรียนภาษาตะวันตกภาษาอื่นนอกเหนือจากภาษาอังกฤษ ทำให้มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นในภูมิภาคและมีคณะที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษา

หรือสาขามนุษยศาสตร์ ได้จัดตั้งภาควิชาภาษาฝรั่งเศสขึ้น เช่น การจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้กำหนดให้วิชาภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งใน ๑๑ วิชาเอกที่มีการเรียนการสอน (นันทา ขุนภักดี, ๒๕๓๗ : ๔๑) ซึ่งต่อมาทำให้มีหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่หลากหลายมากขึ้นและมีการจัดทดสอบอย่างเป็นระบบมากขึ้น

ปัจจุบันนี้ ภาษาฝรั่งเศสนับเป็นภาษาสากลภาษาหนึ่งในโลกที่มีการใช้ในทุกระดับ และเป็นภาษาที่ได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยเป็นระยะเวลาหลายศตวรรษ สำหรับในประเทศไทยนั้น แม้ว่าภาษาฝรั่งเศสจะยังคงมีบทบาทในด้านการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม แต่ก็ยังอาจเป็นได้ว่าจากประวัติศาสตร์และพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสในด้านต่างๆ ทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสมีความหลากหลายมากขึ้น

เอกสารประวัติศาสตร์อธิบายเพิ่มเติมและยืนยันว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเริ่มด้วยความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา และอาจทำให้คนสยามรู้จักชื่อของฝรั่งเศสในฐานะผู้แทนคริสต์ศาสนาที่มีประวัติความเป็นมาอันสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของประเทศ นับจากสังฆราชปัลลู สังฆราชลาโน จนถึงสังฆราชปาลเลอกัวซ์ ต่างก็มีความใกล้ชิดกับราชสำนักเป็นอย่างมาก และมีส่วนที่ทำให้ราชสำนักได้เริ่มรู้จักภาษาฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาบันทึกความสำคัญของชาวฝรั่งเศสและบทบาทของภาษาฝรั่งเศสไว้ถึงความสำเร็จในระดับหนึ่งของการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดโรงเรียนแบบตะวันตกและอาจจะเป็นที่มาของการสร้างหนังสือเรียนหรือแบบเรียนที่ตะวันตกนิยมใช้ จนกลายเป็นความพยายามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่จะทรงคิดแบบเรียนของไทยขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศฝรั่งเศสจะมิได้มุ่งเน้นที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นด้านการศาสนาในดินแดนสยาม แต่ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่อมาคือด้านการค้าและการทูต ก็ย่อมที่จะทำให้ภาษาฝรั่งเศสมีความสำคัญและมีความจำเป็นในการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการเกิดสนธิสัญญาทางการค้าที่เขียนขึ้นเป็นภาษาฝรั่งเศส ยิ่งทำให้เห็นความสำคัญและบทบาทของภาษาฝรั่งเศสมากขึ้น

ประเด็นสำคัญที่ทำให้ภาษาฝรั่งเศสมีบทบาทต่อสังคมไทยคือ การเกิดโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้น และมีการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก โดยในสมัยรัตนโกสินทร์ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับราชสำนัก และชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามารับราชการในตำแหน่งต่างๆ ย่อมนำครอบครัวของตนเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ด้วย และตั้งบ้านเรือนอยู่ไม่ไกลจากกันนัก ส่วนใหญ่ผูกพันกับศูนย์กลางทางคริสต์ศาสนา และในที่สุดได้จัดตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้น ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนจุดแรกที่ทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาสำหรับการเรียนการสอน หรือเป็นภาษาที่ใช้ในหมู่ผู้มีการศึกษาทั่วไป พร้อมกันนั้นประเทศสยามต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมโลกได้มากขึ้น พระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงส่งพระราชโอรสหลายพระองค์ไปทรงศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทั้งได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป และทรงว่าจ้างให้ชาวฝรั่งเศสเข้ามาทำงานในราชสำนักในหลายตำแหน่ง

จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่างๆ ตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทของภาษาฝรั่งเศสว่าจะดำเนินไปเช่นไร หรือมีความสำคัญอย่างไร โดยที่การศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศนั้นยังคงดำเนินอยู่ตามแบบแผนของชาวตะวันตก เช่น ยังคงเปิดสอนในโรงเรียนประจำหรือในโรงเรียนที่มีการว่าจ้างชาวฝรั่งเศสมาช่วยสอน และใช้แบบเรียนที่ชาวตะวันตกนำมาประยุกต์ใช้

จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๐ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (พระยศในขณะนั้น) มีพระดำริก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะทรงต้องการให้สมาคมฯ เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสารและเป็นหน่วยงานในการจัดอบรมครูอาจารย์ หรือจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษาที่เรียนภาษาฝรั่งเศส และด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในอีกหลายสถาบันการศึกษามาตั้งแต่ต้น จึงทรงพบเห็นปัญหาต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย เช่น การจัดทำหลักสูตร การวัดและประเมินผล ฯลฯ จึงทรงเห็นว่าสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างยิ่ง

เมื่อก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสเรียบร้อยแล้วจึงเห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการศึกษา ดังนี้

๑. บุคลากรทางการศึกษา

จากเดิมที่การศึกษาหรือการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเป็นกลุ่มมิชชันนารีฝรั่งเศสที่นอกจากจะทำหน้าที่สอนศาสนาแล้วจะต้องสอนภาษาให้กับชาวสยามด้วยนั้น ก็เปลี่ยนเป็นครูอาจารย์คนไทยที่มีโอกาสศึกษาภาษาฝรั่งเศสในระดับมหาวิทยาลัย หรือเคยเดินทางไปประเทศฝรั่งเศสมาก่อน ครูอาจารย์เหล่านี้จะมีประสบการณ์ตรงในการสอนภาษาและมีทักษะในการสอนมากขึ้น ทั้งเมื่อมีการตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสฯ แล้วก็มีการจัดสรรทุนการศึกษา ทุนดูงานระยะสั้น–ยาว ให้แก่ครูอาจารย์ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาด้วย

๒. สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส

อาจนับได้ว่าสื่อการเรียนการสอน เช่น หนังสือไวยากรณ์และพจนานุกรมภาษาไทย-ฝรั่งเศส เป็นผลผลิตของคนไทยที่มีความรู้ความสามารถในภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างดี และบุคคลเหล่านี้ก็จบมาจากโรงเรียนประจำที่ชาวฝรั่งเศสได้มาเปิดสอนในประเทศไทยด้วย เช่น พจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศส-ไทย ของนาวาเอกพระเรี่ยมวิรัชชพากย์ ร.น. นั้นถือเป็นงานชิ้นบุกเบิกของพจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศส-ไทยในประเทศ และพระเรี่ยมวิรัชชพากย์ก็จบการศึกษามาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นต้น ต่อมานั้นจะเห็นได้ว่าประเทศฝรั่งเศสได้ให้ความช่วยเหลือเรื่องวัสดุการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น

เมื่อสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสก่อตั้งขึ้นก็ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส โดยจัดอบรมเทคนิคการผลิตสื่อแผ่นใส การอบรมสื่อหนังสือเรียนที่จะมีการใช้ในโรงเรียนมัธยม เพื่อให้ครูอาจารย์มีแนวทางปฏิบัติไปในทางเดียวกัน

และมีวิธีการประเมินผลผู้เรียนระบบเดียวกัน ทำให้สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. การใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์อื่นๆ

จากบทบาทของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสที่มิได้มุ่งพัฒนาเพียงองค์ความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส แต่ให้ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นเสมือนเครื่องมือในการศึกษา ทำให้กิจกรรมการอบรมสัมมนา และพัฒนาบุคลากรสายการสอนมีหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน คือ ภาษาฝรั่งเศสธุรกิจ ภาษาฝรั่งเศสการโรงแรม ภาษาฝรั่งเศสเพื่อการท่องเที่ยว ภาษาฝรั่งเศสการเลขานุการ ภาษาฝรั่งเศสสำหรับการแปลและล่าม ภาษาฝรั่งเศสเพื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยได้ขยายพรมแดนออกไปจากเดิมมาก ทั้งนี้เพราะความร่วมมือในหลายระดับ เช่น ในระดับอุดมศึกษาก็ยิ่งก่อให้เกิดความร่วมมือทางด้านวิชาการด้วย เช่นความร่วมมือของหอการค้าฝรั่งเศส (Chambre de Commerce et de l'Industrie)

แม้ว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสที่ได้รับการศึกษานี้จะเน้นที่ด้านการศึกษาก็ตาม แต่จากรายงานความร่วมมืออื่นๆ ที่ประเทศไทยลงนามร่วมกับประเทศฝรั่งเศสก็แสดงให้เห็นความร่วมมือแบบทวิภาคีในด้านอื่นๆ เช่น เทคโนโลยี การอุตสาหกรรม การลงทุน บริษัทเอกชน ฯลฯ เพื่อพัฒนาประเทศภายใต้กรอบความร่วมมือที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งทำให้ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อให้คนทุกระดับและทุกส่วนมีความเข้าใจและก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สิ่งที่อาจได้รับการศึกษาเพิ่มเติมนั้น คือ การวิเคราะห์บทบาทของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยว่าประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้หรือไม่ และควรพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสไปในทิศทางใด เพื่อให้ภาษาฝรั่งเศสยังคงเป็นภาษาตะวันตกที่ได้รับความนิยมเหมือนเช่นเคยในอดีต อีกประการหนึ่งคือ ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงบูรณาการระหว่างภาษาฝรั่งเศสกับศาสตร์อื่นๆ เพิ่มมากขึ้น นอกจากความสำคัญในด้านวรรณคดี เพราะจากหลักฐานต่างๆ ที่แสดงมานี้พบว่าภาษาฝรั่งเศสและชาวฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง จนอาจกล่าวได้ว่าความเจริญในสังคมไทยส่วนหนึ่งนั้นมาจากความรู้ ความสามารถของชาวฝรั่งเศสนั่นเอง

บรรณานุกรมบางส่วน (เฉพาะหนังสือ)

ภาษาฝรั่งเศส

Bernard Wirth. (1988). *La stratégie d'évangélisation des prêtres des missions étrangères de Paris à Siam, 1662–1688 La place centrale de l'école.* Thèse de doctorat, Sciences de l'éducation, l'Université Lyon II.

Kannaphong Chaikla. (2007). *La place des écoles catholiques dans la réforme éducative sous le règne de Rama V au Siam (1868–1910).* Mémoire de Maîtrise, Département de Français, Université Silpakorn.

L'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français. (2008). *La Princesse dans nos Cœurs.* Bangkok : Matichon Publishing.

L'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français. (2002). *Un Quart de Siècle 1977–2002,* Bangkok : L'imprimerie Amarin Printing and Publishing.

Thida Boontharm. (1976). *Contribution à L'histoire de l'enseignement en Thaïlande.* Thèse pour le Doctorat de IIIè Cycle, Université de Paris VII.

ภาษาไทย (บางเล่ม)

กรมศิลปากร. (๒๕๓๐). **สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ บทวิเคราะห์ทางวิชาการเกี่ยวกับสัมพันธภาพไทย–ฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การพิมพ์.

กรรณิกา จรรย์แสง และคณะ. (๒๕๔๖). **สถานภาพเอกสารด้านฝรั่งเศส–ไทยศึกษาในประเทศไทยจนถึงปี พ.ศ. 2536.** นครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๕๑). **หนังสือที่รำลึก งานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จันจิรา จิตตะวิริยะพงศ์. (มปป). **อิทธิพลภาษาต่างประเทศในภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

จินตนา ดำรงค์เลิศ สาทรี ชิตานนท์ และสุดา ภักษา. **รายงานวิจัยเรื่องลักษณะงานแปลที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เดช ตะละภัฏ. **แบบพิธีการจัดลำดับอาวุโสของไทย.** พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพนายเดช ตะละภัฏ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๓๘. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

เดือน คำดี. (๒๕๒๙). **การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร. (๒๕๔๕). **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ธีรพันธ์ ล. ทองคำ (๒๕๓๔). **รายงานการวิจัยเรื่องการทำพจนานุกรมไทย–ไทย : อดีต–ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๓๙๘–๒๕๓๓).** คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุปผา ทิพย์สภาพกุล (๒๕๓๔). **ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.** ลพบุรี: วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี.